

Niels Bransagers tale i Haslev

Taler

Niels Peter Bransager
Redaktør af Venstres
Folkeblad i Ringsted

Dato

1. december 1904

Sted

Haslev

Naar de Bemærkninger, jeg agter at fremsætte for Dem, har faaet Titlen Indre-Mission og Højrepolitik er det ud fra en sikker Fornemmelse af, at det er Indflydelsen fra disse to Kanter, der bestemmer Tilstanden og den aandelige Atmosfære her i Haslev. Men dernæst skal det være min Hensigt at eftervise den Forbindelse, der i de fleste Tilfælde bestaar mellem disse to Fænomener til gensidig Afstivning og Fremhjælpning.

Jeg vil ikke benævne den indre Mission en stærk KulturBevægelse, thi det er just min Opfattelse, at denne Bevægelse er Kulturen fjendtlig og hæmmende. Men uimodsigelig møder vi i den indre Mission en saa kraftig Faktor i Nutidens danske Folkeliv, at det for alle er nødvendigt at redegøre sig deres Forhold dertil.

Indre-Missions betydelige Omfang beror navnlig paa en enkelt Personlighed, den afdøde Præst Vilhelm Beck. Ved sit djærve Gemyt som ved sin Slagfærdighed var han en betydelig Agitator. Men han var lige saa betydelig som Organisator. Han nøjedes ikke med at rejse i Sindene en Bølge af Følelser og aandelig Styrke; i samme Øjeblik drog han Omsorg for en praktisk Udnyttelse af denne Kraft. Den omsattes i en Offervillighed, der atter gav sig Udtryk i et stort Agitations-Apparat: Missionshuse, et omfangsrigt Korps af fast ansatte Missionærer, en særlig indremissionsk Presse. Der staar af alt dette en aldrig hvilende Larm over Landet, en bestandig fortsat Bearbejdelse af Sjælene.

Det mest afgørende Kendetegn for denne Bevægelse forekommer mig at være det udanske Præg, der hviler over det hele, baade over Missionens religiøse Opfattelse og over dens Virkemidler. I saa Henseende staar Indre-Mission i den mest slaaende Modsætning til Grundtvigianismen, der ser sit Maal i en særlig dansk Kristendom.

For ikke længe siden har V. Brücker, den bekendte Valgmenighedspræst i Aagaard, givet denne Tanke et særdeles skarpt Udtryk. Først og fremmest er vi Danske, siger Pastor Bri.icker. I vort Følelser- og Tankeliv ejer vi en Skat, der er Summen af tidligere Slægters Liv og Arbejde. Denne Danskhed er vort egentlige Væsen og med den som Forudsætning møder vi Kristendommen. Danske vil vi vedblive at være, og vi vil kun da være Kristne, hvis det kan virke til at bevare og uddybe vor Danskhed. Kristendommen er for os en Virkelighed, af hvilken vi tilegner os, hvad der tjener os, mens vi lader det andet ligge.

En anden bekendt Grundtvigianer, Præsten og Forfatteren, Jakob Knudsen, udtrykte i lignende Vendinger den samme Tankegang. Som Veddet i et Træ har sin bestemte Bygning, der bevares og udvikles ved alt, hvad Træet opsuger af Næring til sin Vækst, saaledes er Danskheden vor Natur og menneskelige Form, og alt, hvad der i Virkeligheden skal være os til Næring, maa tjene til at bevare og udvikle denne.

Denne Livsopfattelse giver alle Mennesker i dette Land et stort og dybt Fællesskab. I Modsætning hertil kender Indre-Mission ikke det danske som et saadant fælles menneskeligt Grundlag. Missionen graver paa Forhaand et dybt Svælg mellem Guds Børn og Verdens Børn og sætter disse kun i et Forhold til hinanden - det, der bestaar i, at de første maa iværksætte en aldrig hvilende Omvendelsesproces overfor de sidste og en stadig fortsat Bekæmpelse af alt det Djævelskab, disse udøver.

Pastor Brikker fremhæver, at den værste Fare for den danske Kristendom truer fra den Indre-Mission. Den er engelsk i hele sit Væsen, siger han, og dette er utvivlsomt; den er næppe saa larmende og trompeten de som Frelsens Hær, men dens Virkemaade er i kendelig Slægt dermed.

Naar det gælder at bedømme Indre-Missions særlige Kristendoms Form, er Henvisningen til England dog aabenbart ikke udtømmende. I Modsætning til Grundtvigianismens danske Kristendom maa man vistnok tale om Indre-Missions jødiske Kristendom.

Ingen vil jo bestride, at Kristendommen, som den leves og læres i det nye Testamente, bærer et tydeligt Præg af sin østerlandske Oprindelse. Der hviler over den en Tone af det Landskab, der var dens Hjemstavn; baade dens Personligheder og dens Lære bærer kraftige Mærker af det østerlandske Folk, i

hvilket den opstod. Og hvis der nu i den findes almindelige Grundsandheder om det menneskelige og det guddommelige, og danske Mennesker paa naturlig Vis vil optage disse i deres aandelige Organisme, saa er det givet, at dette maa medføre, at Kristendommens jødiske Præg afsløres af et tilsvarende dansk.

Indre-Missions Fordring gaar imidlertid ud paa, at danske Mennesker skal undskyld et lidt plat, men rammende Udtryk, sluge den jødiske Kristendom raa. Dette er imidlertid at gøre Vold paa den danske Folkekarakter. Det er at ville spænde en østerlændings Bevidsthed og Fantasi ind i en Danskers aandelige Selv. Følgen bliver en mere eller mindre voldelig Forskrvelse af Danskernes Bevidsthedsliv; i værste Tilfælde en fuldstændig Sprængning af dette.

En østerlænding kan drive sin Syndsbevidsthed ud til saadanne Grænser, at den stiller ham overfor et bundløst Svælg eller saaledes, at han føler den over sig som et Bjærg af en mørk og knugende Vælde. østerlændingen kender til den anden Side en Sindets Henrykkelse, som dansede tusinde Sole omkring ham.

Han bevæger sig mellem en vild og glødende Vellyst og en sna fanatisk Askese, at den driver ham til at forgribe sig paa sin egen Mandbarhed. Hans sanselige Fornemmelser som hans Indbildningskraft gaar mellem Yderligheder, der ligger et dansk Naturel saare fjernt.

Det klareste Vidnesbyrd om den oprindelige Danskhed vil De finde i den Viden, vi gennem vor ældste Litteratur og andre Kultur-Mindesmærker har om Følelses- og Tankeliv hos vore Forfædre. I den nordiske Gudelære afspejler sig Danskens egentlige Aand og Gemyt. Men selv efter at dette Naturel i over tusinde Aar er ændret og farvet under en fremadskridende Kulturudvikling og under Kristendommens Paavirkning har det i afgørende Træk bevaret sin Oprindelighed, og denne kan vort Folk ikke slippe uden at begaa Selvmord.

Imidlertid ser jeg Indre-Missions væsentligste Kendemærke just deri, at den forsøger at forvandle Dansken til en østerlænding. Resultatet bliver en Misdannelse, mod hvilken vi som Danske maa rejse os til Værn og Protest.

Indre-Mission foregiver ikke sjældent at udvise en særlig Troskab mod det Lutherske. I Virkeligheden er de aldeles ikke Lutheranere, for saa vidt som de intet har at skaffe med det, der var Kærnen og det væsentligste i Luthers Personlighed og Livsværk: Hans Oprør mod udvortes Autoritet, hans Kamp for

Samvittighedernes Frihed. Luther er først af alt en Frihedshelt. Ikke blot den religiøse Friheds Talsmand mod Pavevældet, men mindst i lige saa høj Grad den tyske Aands Befrier fra det romanske Aag. Han er en Nationalhelt ikke mindre end en religiøs Reformator.

De virkelige Lutheranere, de, der fortsætter hans Reformation og handler ud af hans Aand, det er dem, der bestandig er paa Vagt, hver Gang nogen Autoritet - om det saa er selve Morten Luther eller en anden ~ forsøger at baste og binde Samvittighederne. Indre-Mission er blot Lutheranere i den tarvelige Forstand, at Luther selv er bleven dem en ny Pave.

Luther var en mægtig Personliggørelse af selve Udviklingstanken; Indre-Mission er udviklingsfjendtlig. Læg blot Mærke til den Stilling, denne Retning indtager overfor Nutidens frugt bare Bibelforskning. Selvom Befolkningen i Almindelighed ikke har faaet synderlig Underretning om denne Forskning og dens Resultater, saa er det Dem dog nok bekendt, at den ved sine redelige og skarpsindige Undersøgelser har kastet nyt Lys over saavel den jødiske som den kristne Overlevering, der findes i Biblen. I Stedet for den gamle dogmatiske har vi vundet en dybere og sandere historisk Opfattelse af det jødiske Folks religiøse og almindelige Udvikling.

Den viser os, hvorledes den naive Naturopfattelse, som Jøderne selvfølgelig delte med alle andre Folkeslag, har skabt de mærkelige Sagn i første Mosebog om Verdens Tilblivelse og første Tider. Vi ser, hvorledes det jødiske Gudsbegreb er i fortsat Udvikling, ligesom det jødiske Sædelighedsbegreb. I Stedet for en Samling af stillestaaende og til alle Tider gældende Sandheder bliver det gamle Testamente saaledes ganske jævnt Fortællingen om et Folks Historie lige fra dets første dunkle Sagn tid - der strækker sig helt forbi Patriarkerne - og op til det Øjeblik, da det træder ud i Verdenshistorien. Det gamle Testaments historiske Bøger er almindelig Fædrelandshistorie ligesom A. D. Jørgensens fyrretyve Fortællinger, kun ikke nær saa historisk paalidelige. En Trossag bliver det derefter, om man i det jødiske Folks fremadskridende religiøse Udvikling vil se en stadig fortsat Aabenbaring af den eneste guddommelige Sandhed.

Men over for alt dette forholder Indre-Mission sig stadig som Vilh. Beck, der tiltordnede sit: paa Knæ, i Professorer - til dem, der forlod sig paa den ny bibelske Forskning i Stedet for paa gammel Autoritet. Indre-Mission pudser bestandig den gamle bidske Overlevering løs paa den menneskelige Aands

naturlige Higen mod højere Sandhed og dybere Erkendelse. Der er i dette den Bogstavtro og Trældomsfrygt, der til alle Tider har hæmmet Menneskeandens Fremmarsch mod klarere Lys og højere Himmel. Sammenlign hermed den djærve Frimodighed hos Grundtvig, naar han kalder Biblen Menneskeværk og ikke vil lade sin aandelige Velfærd og Fremgang hæmme af nogen Autoritet.

I sin blinde Iver vil Indre-Mission lænke os til en Naturerkendelse, der er saa gammel som Moses. Paa alle Omraader møder den Livets vækst og Nydannelse med sin golde Fanatisme. Og i denne Udvikltngsfjendtlighed har den sit Tilknytningspunkt til en reaktionær Politik. Den klerikale og den politiske Reaktion har altid haft nem og hurtig Vej til hinanden. Fjenderne af sjæleligt Selvstyre vil altid have et naturligt Interesséfællesskab med de Overklasser, der bekæmper det folkelige Selvstyre.

Anderledes er det ikke gaet her i Danmark. Vilh. Beck forkyndte, at Politik var noget Djævelskab, og ingen Parole kunde være Højres Politik mere bekvem. Indre-Mission har navnlig sit Arbejdsfelt og sit Tilhang i de jævne Befolkningslag, mod hvilke Overklasserne førte en forbitret Kamp om den sociale og politiske Magt. Jo større Dele af disse Befolkningslag, der vilde antage den Vilh. Beckske Parole, jo mere svækkedes de i deres Fremgang, jo lettere blev Spillet for de regerende Klasser.

Hvem kan da heller vise os Indre-Missionsfolkets Indskud i Folkets politiske Frigørelse, i dets økonomiske eller aandelige Kulturfremgang. De Bønder, som her førte an, hvad havde de med Indre-Mission at skaffe? Eller de Arbejdere, som iværksatte deres Stands sociale og kulturelle Rejsning? Se Dem om i Rigsdagen, i sociale Organisationer, i det almenmenneskelige Oplysningsværk - hvor vil De der finde Mændene af den Indre-Mission? Eller undersøg de Værdier, der er skabte i Videnskab og Kunst i det Aaremaal, Indre-Mission har drevet paa med sit Værk. Forgæves vil Deres Søgen være, og en enkelt Undtagelse vil bare bekræfte Reglen. I Almindelighed tør det med Fortrøstning hævdes, at Missionsfolket er uden Andel i den sidste Menneskealders danske Kulturarbejde. Derimod vil det falde let at eftervise, hvorledes Missionen har hæmmet det, og i Forstaaelse med den politiske Reaktion lagt sig paa tværs af det efter al Evne.

De har her i Haslev i smaa Forhold et paalideligt Spejlbillede af den større Sammenhæng. Jeg tør ikke sige, om der bestaar en egentlig og skriftlig Alliance

mellem Indre-Mission og Greveborgen Bregentved, men jeg tager ikke Fejl, naar jeg fastslaar det nøje og hjertelige Samarbejde, i hvilket de to Magter har forenet sig for at kvæle en fri menneskelig og borgerlig Udvikling i denne lille Stad. Meget, som skulde vokse her, kommer aldrig til at gro; andet, som er kommet i Gang, forkrøbles og sættes i Væksten. Vi befinder os her i en Sump, her trænger til at drænes.

Det kan altid være et Spørgsmaal, hvorledes Indre-Mission vil hævde sig i Fremtiden. Jeg tror paa, at en Hjærtets og en Danskhedens Dannelse og en stigende Livsoplysning vil faa stedse bedre Fremgang i Folket, og der, hvor den faa ar en Vej, bliver der ingen for den indre Mission. Der maa den vige Sporet. Men saa meget er vist, at saa stærkt som dens Herredømme til enhver Tid er, saa stærk vil ogsaa Modstanden fra den Side være mod et fremtidigt dansk Kulturarbejde, og paa saa stærk en Forbundsfølge kan den politiske Reaktion gøre Regning. IndreMission er et fremmed Element iblandt os, fjendtligt mod en fri menneskelig Udvikling.

Indre-Mission er i sit Væsen i lige Grad udansk og umenneskelig.

Tags

Politisk tale, Radikale Venstre

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/niels-bransagers-tale-i-haslev-1-december-1904>